

MYSIA'DAN İKİ YENİ STEL*

(Lev. XIV-XVI)

Karacabey İlçesi'nin kuzeybatısında yer alan Karasu Köyü'nde köylüler tarafından bulunan, ve şimdi Bursa Müzesi'nde sergilenen, iri grenli beyaz mermerden yapılmış iki stelden biri (no. 1) yazıtlı olup, bir önceki makalede C. Tanrıver tarafından epigrafik açıdan ele alınmaktadır (s. 108, no. 6).

1) Moskhareion'un (ya da Synete'nin) Mezar Steli (Res. 1):

Stel, sol alt köşesindeki küçük bir eksik ile ortadaki kadın figürünün yüzü ve sol kolu dışında gayet iyi korunmuştur. Ortasından kırık olan eser, basit *naiskos* tipinde işlenmiş olup, eserin üst kısmını profilli bir arşitrav, yan taraflarını da silmeli başlıklara sahip köşeli payeler ve *anta* duvarları sınırlamaktadır.

Naiskos'un içinde yüksek kabartma olarak işlenmiş olan figürler yer almaktadır; sol tarafta üzerine ince bir kumaş örtülü arkalıksız tabureye oturmuş, yüzü kısmen aşınmış durumdaki kadın figürü yer almaktadır. Kadın zengin kıvrımlı *khiton* ile başını da örten bir manto giymiştir. *Pudicitia*¹ tipindeki bu kadın, yukarıya kaldırdığı sol eli ile baş örtüsü görünümündeki mantonun ucunu tutarken, mantonun içindeki sağ eli bacakları üzerindedir. *Khiton*'unun altından görünen ayağını alçak bir tabure üzerine dayamıştır. Kadının oturduğu taburenin yanında alçak kabartma olarak işlenmiş olan, *khiton* giyimli küçük bir hizmetçi bulunmaktadır.

Ortada, cepheden betimlenmiş bir diğer kadın figürü yer almaktadır. Bir koltuk üzerinde oturan bu kadın da, sol taraftaki gibi, zengin kıvrımlı *khiton* ile başını örten bir manto giymiştir. Yüzü kırık olan kadın figürü, sağ elini mantonun içinden oturduğu koltuğun üzerine dayamıştır. *Penelope*² tipindeki bu kadının, mantonun dışında kalan ve bacakları üzerinde duran sol kolu, dirsekten kırık durumdadır. Uzun *khiton*'unun altından görünen ayakları alçak bir tabure üzerinde durmaktadır.

Ortadaki ile soldaki kadın figürleri arasında yüzü biraz aşınmış bir kız çocuğu, yüzünü ortadaki kadına doğru dönmüş olup, yalnızca başı ve

* Steller üzerinde çalışmaya izin veren Bursa Müzesi Müdürü Sayın Salih Kütük'e, tüm çalışmalarında bana destek olan Hocam, Sayın Prof. Dr. Tomris Bakır'a ve bu çalışmaya beni teşvik eden Cumhurbaşkanlığı Sayın Prof. Dr. Tanrıver'e burada teşekkür ederim.

¹ M. Cremer, *Hellenistisch-römische Grabstelen im nordwestlichen Kleinasien 1. Mysien* (Asia Minor Studien, Band 4, 1991), s. 87f., Fig. 13.

² M. Cremer, *op. cit.*, s. 88, Fig. 14.

omuzları görünmektedir. Figürün alt kısmı soldaki kadının bacakları arkasında kalmıştır.

Ortakı kadının her iki yanının arka fonunda alçak kabartma olarak işlenmiş dikdörtgen ve silmeli başlıklı payeler üzerinde, sol tarafta *lyra*, sağ tarafta *aulos* çalan siren figürleri betimlenmiştir³.

Naiskos'un sağ tarafında, aslan pençesi ayak profiline sahip yandan gösterilmiş bir koltuk üzerinde, dörtte üç cepheden, kıvrıkcık saçlara ve kabarık sakala sahip yaşlı bir erkek oturmaktadır. Kısa kollu, zengin kıvrımlara sahip *khiton*'unun üzerine, sağ üst bölümünü açıkta bırakan manto giymiştir. Sağ eli, sağ bacağı üzerinde duran figürün sol eli ise koltuğun kenarını tutmaktadır. Mantonun altından görünen sandaletli ayakları, alçak bir tabure üzerindedir.

Figürlü sahnenin altında üç satırdan oluşan grekçe yazıt yer almaktadır (Grekçe metin, taşın ölçüleri ve Env. no. su için bir önceki makaledeki no. XX'e bakınız).

2) Mezar Steli (Res. 2-3):

Yükseklik 1. 30; Genişlik 0. 953; Kalınlık 0. 265 m. (Env. no. 10007).

İki yüzü de işlenmiş olan stelin ön tarafında (Res. 2), üstten profilli bir arşitrav, yan taraflardan da silmeli başlıklara sahip dörtgen payeli anta duvarları ile sınırlanmış basit *naiskos* yer almaktadır. *Naiskos*'un ortasından bir düz silme ile bölünerek iki friz elde edilmiştir. Daha büyük olan üst frizde yüksek kabartma olarak, bir cenaze yemeği sahnesi tasvir edilmiştir: Sahnenin sol tarafında, profilli bir ayağa sahip koltuk üzerinde *Penelope*⁴ tipinde bir kadın oturmaktadır. *Khiton* ile başını da örten zengin kıvrımlı manto giymiş olan bu figür, sağ elini koltuğun kenarına koyarken, sol eli, dizinden bükülmüş sol bacağının üzerindedir. *Khiton*'un altından çıkmış olan sağ bacağı, alçak bir tabure üzerinde durmaktadır. Kadının oturduğu taburenin yanında, uzun *khiton* giymiş olan küçük bir hizmetçi elinde bir nesne taşımaktadır. Kadının üst tarafındaki fonda ağaca dolanmış bir yılan tasviri bulunmaktadır.

Sahnenin ortasında yer alan *kline* üzerinde, bacaklarını sola doğru uzatmış iki erkek figürü uzanmaktadır. Her ikisi de sakallı olan figürlerden soldaki daha ince sakala sahip olup, diğerine oranla daha genç görünümlüdür. İki erkek de kısa kollu *khiton* ile bellerinin altını örten manto giymektedirler. Sol taraftaki figür, bir içki kasesi taşıdığı sol kolunun dirseğini, ikiye katlanmış bir yastığa dayamıştır. Sağ kolu da ön tarafta bacaklarının üzerindedir.

³ Benzeri sirenler için bk. E. Pfuhl - H. Möbius, *Die ostgriechischen Grabreliefs* (Rhein, 1977), Lev. 68, no. 414; Lev. 75, no. 448; Lev. 86, no. 550; Lev. 104, no. 693; Lev. 130, no. 882; Lev. 152, no. 1008.

⁴ M. Cremer, *op. cit.*, s. 88, Fig. 14.

Sağ tarafta betimlenen erkek figürü, diğerine oranla daha kabarık saç ve sakala sahiptir ve bacakları soldaki erkeğin arkasında kaldığı için görünmemektedir. Sol elinde bir *kantharos* tutarken, sağ elini samimi bir hava içerisinde genç adamın sol omuzuna koymuştur.

Kline'nin ön tarafında, güçlü aslan pençeleri şeklinde üç ayağa sahip bir sehpa ve onun üzerinde iki büyük pramit arasında bir meyva tabağı durmaktadır. Sehpanın sağ ayağının yanında bir *kalyx krater* ve onun da solunda bir saki bulunmaktadır.

Kline'nin sağ tarafında üstü bir kumaş ile örtülü, profilli bir ayağa sahip koltuk üzerinde bir kadın oturmaktadır. *Khiton* ve başını da örten zengin kıvrımlı bir manto giymiştir. *Pudicitia*⁵ tipindeki bu figürün sol eli mantonun içinden bacakları üzerinde dururken, sağ eli ile baş örtüsü görünümündeki mantonun ucunu tutmaktadır. Solda olduğu gibi sağda da koltuğun hemen yanında, elinde bir nesne taşıyan, uzun *khiton*'lu bir hizmetçi figürü yer almaktadır. Sahnenin sağ üst köşesinin üst tarafında bir at protomu bulunmaktadır.

Daha küçük olan ikinci ve alt frizde, ortada el sıkışan iki figürün bulunduğu bir veda sahnesi yer almaktadır. Figürlerden soldaki, kısa kollu kısa bir *khiton* ile manto giymiş sakallı bir erkek, sağdaki ise kısa kollu uzun bir *khiton* ile başını da örten manto giymiş bir kadın figürüdür. Her ikisi de mantolarının sarkan bölümlerini sol kollarında toplamışlardır.

Sahne merkezinde yer alan bu ikili grubun solunda, sağ elini solda bulunan atın başına doğru uzatmış kısa *khiton* ile manto giymiş bir küçük erkek (*seyis*) durmaktadır. Sol tarafta yer alan ve sağa doğru gitmekte olan atın yalnızca ön kısmı sahnede yer almaktadır. Merkez grubun sağında ise cepheden betimlenmiş üç figür yer almaktadır. Bunlardan soldaki uzun *khiton* giymiş, karın hizasında birleştirdiği ellerinde bir nesne taşıyan bir küçük hizmetçi figürüdür. Bunun sağında daha kısa boylu, kısa *khiton*'lu bir erkek figürü bulunmaktadır. Bu figür de hizmetçide olduğu gibi, iki elini karın hizasında birleştirmiştir. Bu iki küçük figürün sağında ve sahnenin sonunda, büyük boyutlu kısa *khiton* ve manto giymiş bir erkek durmaktadır. Bu da diğerleri gibi, ellerini karın hizasında birleştirmiştir.

Aynı stelin arka tarafında (Res. 3) ise basit bir niş içerisine yerleştirilmiş tek bir sahne yer almaktadır. Aşınmış olan bu sahnenin ortasında, üzeri örtülü bir tabureye oturmuş, *khiton* ve başını da örten manto giymiş bir kadın yer almaktadır. Figür, *Penelope* tipinde olduğu gibi sağ elini oturduğu tabureye dayarken, sol eli ile *Pudicitia* tipinde olduğu gibi, baş örtüsü görünümündeki mantosunun kenarından tutmaktadır⁶. *Khiton*'unun altından görünen sağ ayağını, alçak bir tabure üzerine basmıştır. Bu figürün başının üst kısmında elinde tuttuğu çelengi kadının başına koymakta olan bir Nike (?) figürü uçmaktadır.

⁵ M. Cremer, *loc. cit.*

Ortakdaki figürün iki yanında, başlarında birer *polos* bulunan, uzun *khiton* ve manto giyimli iki kadın durmaktadır. *Khiton*'larında, göğüs altından bağlanmış bir kuşak vardır. Manto sol omuzlarından gelip, sağ kalçaları hizasından arkaya dolaşmaktadır. Sağ ellerindeki *phiale*'lerle libasyon yapan figürler, sol ellerinde bereket boynuzu taşımaktadırlar. Figürlerin vücutları, ağırlıklarını sağ ayaklarına vermelerinden dolayı, "S" profilli bir görünüme sahiptir.

Kaliteli bir işçiliğe sahip olan Moskhareion'un steli düzen açısından, alışlagelmiş olan mezar stellerinden farklılıklar göstermektedir. Ortada betimlenen ve Moskhareion'u temsil ettiği anlaşılan kadın figürü, birçok mezar stelinde olduğu gibi profilden değil, tam cepheden verilmiştir. Sanatçının steli yaparken simetri endişesi taşıdığını, sağ tarafta oturan erkek figürünün simetriğine (yazıtın kim olduğunu anlayamadığımız) bir kadın figürü yerleştirmesinden anlayabiliriz. Aynı simetri kaygısının, iki alt köşede betimlenen hizmetkar figürlerinde de görülmektedir. Ayrıca burada, steller üzerinde sık olarak rastlamadığımız siren figürlerinde de simetri hakimdir. Stel üzerinde simetriyi bozan tek figür, oturan iki kadın arasında yer alan ve olasılıkla Moskhareion'un kızı olan, kız çocuğu betimlemesidir.

Heykele yakın yükseklikteki kabartmalarda, kadınların yüzleri korunmamış olmakla birlikte, yazıtın Herodes oğlu Aphobetos olduğu anlaşılan erkek figürü kabarık saç ve sakalları ile portre görünümündedir. Ayrıca oturuşu da kendisine soylu bir hava vermektedir.

Eserin çok yüksek kabartma olarak işlenmesi ve zengin kıvrımlara sahip olması ve ayrıca kadın figürünün tam cepheden verilmesi özellikleri ile Panarmos⁷ ve Kyzikos'da⁸ ele geçen iki stel ile benzerlikler göstermektedir. Panormos ve Kyzikos stelleri üzerinde betimlenen figürlerin yüzlerinin korunmamış olması, yüz detayları açısından Moskhareion'un Steli ile karşılaştırmayı mümkün kılmamaktadır. Fakat Panormos ve Kyzikos stellerindeki, özellikle kadın figürlerinin duruşu ile elbise detaylandırmalarındaki yakın benzerlikler, buluntu yerleri de gözönüne alındığında bunların, Moskhareion'un steli ile çağdaş olduklarını ortaya koymaktadır. Bu verilerden yola çıkarak eserimizin M. Ö. 2. yüzyıl ortalarına ait olduğunu söyleyebiliriz.

2 no. lu stel, her ne kadar yazıtlı değilse de, konusu açısından bir aileyi cenaze ziyafetinde gösteren karakteristik bir mezar stelidir⁹. Üzerinde yazıt bulunmadığı için kime ait olduğunu anlayamadığımız stelin sahibi hakkında bazı ipuçları elde etmemiz mümkün görünmektedir. *Kline* üzerinde birisi genç, diğeri biraz daha yaşlı iki erkek uzanmaktadır. Daha önce ele geçmiş

⁶ Bk. Dipnot 1 ve 2.

⁷ E. Pfuhl - H. Möbius, *op. cit.*, s. 477f, Lev. 287, no. 1990.

⁸ E. Pfuhl - H. Möbius, *op. cit.*, s. 478, Lev. 287, no. 1991.

⁹ Cenaze ziyafetli mezar stelleri için bk. J. M. Dentzer, *Le Motif du Banquet Couché dans le Proche-Orient et le Monde Grec du VIIe au IVe Siècle avant J.-C.* (Roma, 1987).

bu tür yazıtlı stellerden öğrendiğimize göre, *kline* üzerinde uzananların baba-oğul oldukları bilinmektedir¹⁰. Stelin sol üst köşesinde betimlenen ölü kültü ile ilgili olarak ağaca dolanmış yılan tasvirinin simetriğinde yer alan at protomu, genellikle genç erkek mezar taşlarında betimlenen bir sembol olarak karşımıza çıkmaktadır¹¹. Gerçekten de, *kline*'de uzanan yaşlı erkeğin sağ eli ile genç olanın omuzunu tutması, o güne kadar her işinde oğluna destek olmuş bir babanın, son yolculuğunda da bu desteği sürdürdüğü izlenimini vermektedir.

Kline'nin sağında oturan kadın figürünün, hem yaşlı adamın tarafında bulunması, hem de hareketlerinde daha ağır başlı olması nedeniyle, ölmüş olan genç erkeğin annesini temsil ediyor olması tartışma götürmez. Daha genç bir görünüme sahip sol taraftaki kadın figürü de ölen gençin karısı ya da kızkardeşini temsil etmelidir.

Stelin alt panelinde betimlenen veda sahnesinde vedalaşan erkek figürü, kabarik olmayan kısa saç ve sakalı ile yukarıdaki genç erkeğe (stel sahibine) benzemektedir. Bu sahnede el sıkışarak vedalaşma, karı koca arasındaki hüzünlü ayrılığı yansıtmaktadır¹². Bu sahnede sol tarafta betimlenen at ise ölen kişinin kahramanlaştırılmasını simgelemiş olmalıdır¹³. Ortadaki iki figürün sağında yer alan üç figürün de ellerini karın hizasında birleştirmeleri, bu veda sahnesine duygusallık katmaktadır.

2 no. lu stelde yer alan figürler, Moskhareion'un stelindekilerle, yaşlı erkek figürünün işlenişi, oturan kadınların elbise detayları ve işçiliği ile benzerlik göstermektedir.

2 no. lu stel işçilik ve detay bakımından en yakın benzerlerini, yine Kyzikos ve Panormos'dan ele geçmiş olan stellerde bulmaktadır¹⁴. Özellikle Panormos stelindeki güçlü aslan pençesi şeklindeki schpa ayakları, sehpanın üzerine yerleştirilmiş olan iki pramit arasındaki meyvaya tabağı ve sahnede betimlenmiş olan *krater*, 2 no. lu stel ile uyum içerisindedir. Bu nedenle 2 no. lu steli de, Moskhareion'un steli ile aynı döneme, yani M. Ö. 2. yüzyıl ortalarına tarihleme durumundayız. 2 no. lu steldeki elbise kıvrımlarının, Moskhareion'un steline oranla biraz daha az derin kıvrımlara sahip olmasının nedeni, belki de daha küçük boyutlu figürlerin işlenmesinden kaynaklanmaktadır.

Bu eserler, M. Ö. 2. yüzyılda Kyzikos ile Miletupolis çevresinde kaliteli eserler üreten güçlü bir atelyeye işaret etmektedirler. Böyle bir atelyenin M. Ö. 2. yüzyıl öncesi ya da sonrasındaki sürekliliği hakkında bilgi

¹⁰ E. Pfuhl - H. Möbius, *op. cit.*, s. 353ff. ve M. Cremer, *op. cit.*, s. 79ff.

¹¹ M. Cremer, *op. cit.*, s. 67f.

¹² Bu tür veda sahnesinin benzerleri için bk. E. Pfuhl - H. Möbius, *op. cit.*, Lev. 104-108, no. 693-718; E. Schwertheim, "Neue Inschriften aus Miletupolis", *EA* 5, 1985, Lev. 14, no. 4.

¹³ M. Cremer, *op. cit.*, s. 61ff.

¹⁴ Bk. Dipnot 8 ve 9.

edinebilmek için, bölgeden ele geçen mezar stelleri stil ve atelye(ler) açısından yeniden değerlendirilmelidir.

2 no. lu stelin arkasında yer alan ve stelin ilk kullanımına ait olması gereken sahne, mezar stellerindeki betimlemelerden farklı bir konuya sahiptir. Ortada oturan kadının başına bir Nike ya da Eros tarafından konulan çelenk ile onurlandırılan bir tanrıçayı akla getirmektedir. Ayrıca Tykhe'ye benzeyen¹⁵, bereket boynuzu taşıyarak libasyon yapan *polos*'lu kadın figürleri, bu stelin ilk kullanımında bir adak taşı olduğunu düşündürmektedir. 2 no. lu stelin arka tarafında betimlenen *polos*'lu kadın figürleri, en yakın benzerlerini Lydia'daki bir adak taşında bulmaktadır¹⁶. M. S. 2. yüzyıla ait olan bu taş üzerinde Men ile onun annesinin ('*tekousa*') tasvirleri yer almaktadır. Aradaki zaman farkı nedeniyle işçiliği tamamen farklı olan ve üzerinde Kybele - Men tasviri yer alan adak taşında Tanrıça, başındaki *polos*'u, sağ elinde taşıdığı *phiale*'si, üzerindeki *khiton*'u ve mantosu ile 2 no. lu steldeki figürlere benzemektedir.

Moskhareion'un steli ve 2 no. lu stel, buluntu yerleri gözönüne alınınca, aynı nekropolde kullanılmış olmalıdırlar. Moskhareion'un steli ve 2 no. lu stelin ön yüzü stil özellikleriyle M. Ö. 2 yüzyıla tarihlendiklerinden, 2 no. lu stelin ilk kullanımı olan arka yüzü için de bir *terminus ante quem* saptanabilmektedir. Ancak üzerinde yer aldığını düşündüğümüz adak yazıtı korunmadığı için, M. Ö. 2. yüzyıl ortalarından erkene ait olması gereken taşın hangi tanrıçaya adandığını söylemek bu durumda mümkün olamamaktadır.

Gürcan Polat
İzmir 1995

¹⁵ Karşılaştırma için bk. A. Baumeister, *Bilder aus dem Griechischen und Römischen Altertum für Schüler* (München, 1889), s. 70, no. 203; K. Kraft, *Das System der Kaiserzeitlichen Münzprägung in Kleinasien* (Berlin, 1972), Lev. 10, no. 72 a-b, 73c, 74, 75a; Lev. 46, no. 61a-b, 62b; Lev. 50, no. 24b, 25, 27a; J. Inan, *Sıde'nin Roma Devri Heykeltraşlığı* (Ankara 1975), Lev. XLIX ve F. Özoral, "Kutludüğün Heykelcikleri", *TürkAD* XXVI-1, 1982, Lev. I, 2.

¹⁶ E. Schwertheim, "Ein neues Weiherelief für Men und seine Mutter aus Lydien im Museum von Izmit", *IstMitt* 25, 1975, s. 357, Lev. 66.